

ԴԱՎԻԹ ԿՅՈՒՐԱՊԱՂԱՏԻ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ X ԴԱՐԻ ՎԵՐՋԻՆ ԵՎ XI ԴԱՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՌՈՐԴԻՆ

Մեծ Հայքի XIV մահանգ Տայքը Մամիկոնյան մայսաբարական տան՝ պատմական ասպարեզից հեռանալուց հետո անցնում է նրանց հետ խնամիական կապերով կապված Բագրատունիներին: IX դ. սկզբին Աշոտ Մսակեր Բագրատունին Տայքի ճակը գավառում՝ հռչակավոր Իշխանաց գյուղից ոչ հեռու, կառուցում է Կաղամախի ամրոցը և այնտեղ տեղափոխում իր ընտանիքը: Նրա օգնությամբ Տայք են տեղափոխվում նաև արաբներից հալածվող Գնունիները: Ըստ Ն. Ադունցի՝ ողջ IX դ. ընթացքում և X դ. սկզբին՝ մինչև Սմբատ I-ի մահը (913 թ.), Տայքի մեծագույն մասը մնում էր հայերի ձեռքում¹:

Տայքի հյուսիսային հատվածը միացած էր Կղարջքի Բագրատունյաց իշխանությանը (կյուրապաղատությանը), որն առաջացել էր IX դ. սկզբին՝ IX-X դարերում այն բավականին ընդարձակում է իր տարածքները: X դարում կյուրապաղատությունը հարավից և հարավ-արևելքից սահմանակից էր Կասիկների ամիրայությանը և Այրարատի վանանդ գավառին, հյուսիս-արևելքից՝ Վրաստանին, իսկ հյուսիս-արևմուտքից՝ Բյուզանդական կայսրությանը: Բացի Գուգարքի և Տայքի գավառներից, այս իշխանության մեջ ընդգրկվեցին նաև վրացական որոշ գավառներ (Մախնեթի և այլն), որի հետևանքով կյուրապաղատությունը խառն ազգաբնակչությամբ պետություն դարձավ²:

Տայքը կարևոր նշանակություն է ստանում Բյուզանդիայի և Այսրկովկասի երկրների համար ինչպես իր դիրքի, այնպես էլ տեղական բավականաչափ զորեղ իշխանության առկայության շնորհիվ, որն իր հզորության գագաթնակետին հասավ Դավիթ Կյուրապաղատի օրոք (960-ականներ - 1001 թթ.): Դավիթ Կյուրապաղատը բարձր զնահատականի է արժանացել ինչպես հայ պատմիչների՝ Ասողիկի, Արիստակես Լաստիվերտցու, Մատթեոս Ուռնայեցու, այնպես էլ վրաց տարեգրների կողմից: Լաստիվերտցին նրան անվանում է հզոր, աշխարհաշեն, առատածեռն ու աղքատասեր մարդ, իսկայես խաղաղություն սահմանող, Ուռնայեցին՝ Աստծո սուրբ մարդ և աստվածասեր³, վրացի տարեգիրը՝ զբասիրտ, խաղաղասեր, անհիշաչար, վանականների հովանավոր, եկեղեցիներ հիմնող, մարդասեր⁴: Հենց Դավիթ Կյուրապաղատն է, ըստ վրացի տարեգրի, եղել «միասնական վրացական քաղաքության» ստեղծման ջատագովներից մեկը, չնայած վրաց պատմագրության մեջ գոյություն ունի մեկ այլ տեսակետ, համաձայն որի՝ Տայքի դերը միասնական վրացական պետության ստեղծման գործում տարեգրների մոտ զերպագնահատված է⁵:

Համաձայն վրացական աղբյուրների՝ 975 թ. Վիրքի էրիսթավ (ազգագույն) Իվանե Մարուշխ-ձեն (Մարուշի որդի Իվանեն), նեղվելով Կախնեթի իշխանների կողմից, իր դեսպանին ուղարկում է Դավիթ Կյուրապաղատի մոտ, առաջարկում իր գործով

¹ Ադունց Ն., Դավիթ Կյուրապաղատ, Պատմա-բանասիրական հանդես (այսուհետև՝ ՊԲՀ), 2002, 3, էջ 19:

² Կյուրապաղատության հիմնադիրն Աշոտ Բագրատունին էր՝ Աշոտ «կույր» Բագրատունու որդի Կասակ Բագրատունու թոռը:

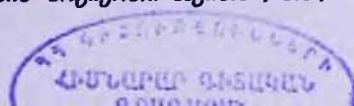
³ Տաշեան Հ., Հայ բնակչությունը Սև ծովին մինչև Կարին, Վիեննա, 1921, էջ 70:

⁴ Պատմություն Արիստակեսայ Վարդապետի Լաստիվերտցու (այսուհետև՝ Լաստիվերցի), Թիֆլիս, 1912, էջ 3:

⁵ Մատթեոս Ուռնայեցի, Ժամանակագրություն (այսուհետև՝ Ուռնայեցի), Վաղարշապատ, 1898, էջ 36:

⁶ Տնի Летопись Карти, перевод, введение и примечание Г. В. Цулая, Тбилиси., 1982, с. 57.

⁷ Գ. Մելիքիզիկի կարծիքով, Տայքը, գտնվելով մեկ այլ պետությունից վասալական կախվածության մեջ, չէր կարող IX-XI դդ. լինել Վրաստանի քաղաքական միավորման մեջ գլխավոր ուժը: Տնի მელოქიზიკი გ., ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანება და საქართველოში ფეოდალურ ურთიერთობათა განვითარების ზოგადი საკითხი, თბ., 1973.

Հակամարտ ուժերի պայքարը Բյուզանդիայում նոր քափով վերսկսվեց 980-ական թթ.: Դավիթն այս անգամ միացավ կայսեր դեմ ապստամբած Վարդ Փոկասին՝ փոքրասիական ազնվականության մեկ այլ ներկայացուցիչ: Դավիթի կողմից Փոկասին օգնելը պայմանավորված էր նրանով, որ վերջինիս հետ բարեկամական հարաբերությունների մեջ էր սկսած այն ժամանակից, երբ Փոկասը «Խաղիայի (Խաղտիք) դուքսն էր»:¹³ Սակայն միայն ջերմ հարաբերությունները չէին, որ ստիպել էին Տալիսի տիրակալին միանալ Փոկասին: Դավիթն իրեն խաբված էր զգում, քանի որ Վասիլ II-ից ամբողջությամբ չէր ստացել շուրջ տասը տարի առաջ խոստացված փոխհատուցումը և հիմա հարմար պահ էր վրեժ լուծելու համար, առավել ևս, որ իր փառնի բարեկամ Փոկասը շռայլ խոստումներով թուլացրել էր Տալիսի տիրակալի սթափ դատելու կարողությունը:

Այդ ընթացքում վատացան նաև Դավիթ Կյուրապաղատի և Բագրատ III-ի (975-1014 թթ.) հարաբերությունները: Ըստ վրացի տարեգրի, դրա պատճառը Վիրքի էրիսթավմերից մեկի՝ Ռատ Բադվաշի չինազանդվելն էր «միավորված Վրասսանի թագավոր» Բագրատին: Վրաց թագավորն իր ուժերով մտնում է Վիրք՝ նպատակ ունենալով գերել Ռատին: Վերջինս օգնության խնդրանքով դիմում է Դավիթ Կյուրապաղատին՝ իր կողմից ավելացնելով, որ Բագրատ III-ի իրական նպատակը Տալիսի տիրակալին վերացնելն է:¹⁴ Մ. Լորդկիպանիձեի կարծիքով՝ Ռատ Բադվաշը չէր ստում, և այդ արշավանքն իսկապես ուղղված էր Դավիթ Կյուրապաղատի դեմ:¹⁵ 988 թ. գործը հասնում է բացահայտ ընդհարման, և ծանր կացության մեջ հայտնված Դավիթը օգնություն է խնդրում հայոց Սմբատ թագավորից և «հայոց բոլոր թագավորներից»՝ Կարսի, Վասպուրականի, Սյունյաց թագավորներից և Աղվանից իշխանից: Այս մեծ զորքին Դավիթ Կյուրապաղատն իր ոչ մեծաթիվ ուժերով միանում է Ջավախքի Դիլիկ գյուղում: Դավիթի և Բագրատ III-ի հոր՝ Գուրգենի զորքերն իրար են բախվում Գարդաթխրիկի¹⁶ կոչվող վայրում (Տալիս և Եղջաթի սահմանագլխին), ուր Գուրգենի զորքերը ծանր պարտության են մատնվում:

Գուրգենի պարտությունից հետո Բագրատը, տեսնելով ուժերի իրական հարաբերակցությունը, գալիս է Դավթի մոտ և հայտարարում, որ իր իրական նպատակն է եղել Ռատին պատժելը, և «հոր և որդու» միջև տեղի ունեցած այս անախորժությունները թյուրիմացության արդյունք են: Հայտնի չէ, հավատաց նրան Դավիթը թե ոչ, բայց լսելով նրա բացատրությունները, ազատ արձակեց իր զորքը՝ մինչ այդ ստիպելով Բագրատին հօգուտ հայոց Սմբատ II-ի գիջել Սակուրեթ ամրոցը Ջավախքում:

Անցվազն տարօրինակ է թվում Դավիթ Կյուրապաղատի վրա արշավելու Բագրատ III-ի ծրագիրը: Դավիթը վաղուց արդեն երիտասարդ չէր, և Բագրատն այսպես թե այնպես ժառանգելու էր նրա տիրույթները: Պատերազմելով Կյուրապաղատի դեմ՝ Բագրատն իր հույսը կապում էր իր ձեռնարկի անականկալ լինելու և Դավթի թուլության վրա՝ պայմանավորված Փոկասի ապստամբությանը վերջինիս մասնակցությամբ:¹⁷ Սակայն կա մի հանգամանք, որը, ճիշտ է, չի մատնանշվում սկզբնաղբյուրներում, սակայն, մեր կարծիքով, Բագրատի արկածախնդիր քայլերի միակ տրամաբանական բացատրությունն է: Հնարավոր է, որ Բագրատի ելույթը Կյուրապաղատի դեմ կազմակերպված էր Վասիլ II-ի կողմից: Գտնվելով ծանր վիճակում, օգնություն խնդրելով նաև Կիևյան Ռուսիայից, Վասիլը կարող էր նմանատիպ խնդրանքով դիմել նաև Բագրատին:¹⁸ Այս վարկածի օգտին է խոսում 1001 թ. Դավթի մահից անմիջապես հետո Բագրատի և նրա հոր՝ Վասիլ II-ին ներկայանալը և նախկինում կատարված ծառայությունների դիմաց մեծ պատիվների արժանանալը:

¹³ Հովհաննես Մկիթցես, Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հ. 10, Բյուզանդական աղբյուրներ, Գ (թարգմանությունը րևագրից, առաջարկներ և ծանոթագրությունները Հ. Բարթիկյանի), Եր., 1979, էջ 64:

¹⁴ Shu Летопись Карти, с. 59.

¹⁵ Лордкипанидзе М. Д., История Грузии XI-начало XIII века (научно-популярный очерк), Тбилиси, 1974, с. 50

¹⁶ Նույնը:

¹⁷ Նույնը:

¹⁸ Նույնը:

Շարունակելով իր ակտիվ ծավալապաշտական քաղաքականությունը՝ 1997 թ. ծնունդը Դավիթը զորք ուղարկեց պաշարելու Խլաթը, սակայն պարտություն կրեց, որից օգտվեցին արաբ ամիրաները և փորձեցին վերադարձնել Մրվանյանների խլած շրջանները, առաջին հերթին՝ Ապահունիքը։ Մակայն այս հարձակումը ևս զխափորած

¹⁹ *Լեռ, Հայոց պատմություն, հ. 2, Եր., 1947, էջ 626-627:*

Ատրպատականի ամիրա Մամլանը 998 թ. Օմար գյուղի մոտ պարտություն կրեց Տայքի, Հայոց և վրաց միացյալ ուժերի կողմից:

Ըստ Աստղիկի՝ Դավիթ Կյուրապաղատը մահացել է հայոց 449 թ. Չատկին՝ 1001 թ. մարտի 31-ին: Ըստ Լատմիվերտցու և Ուռհայեցու, վրաց Իլարիոն արքայապետը²⁰, մահաթույն խառնելով պատարագի հաղորդությանը, խմեցրեց Դավիթ Կյուրապաղատին, սակայն տեսնելով, որ թույլը չի ներգործում, խեղդամահ արեց նրան Ավագ հինգշաբթի օրը²¹: Իլարիոն արքայապետն իր հերթին պատժվեց Վասիլ II-ի կողմից, «Վասնզի հայր անուն էր Դավիթ կիւրապաղատ քազատրին Վասիլին. և վասն այնորիկ կորոյս գնոսա»²²:

Իրականում ու՛մ էր ձեռնտու Դավիթ Կյուրապաղատի մահը: Սկզբնաղբյուրների վկայությամբ Կյուրապաղատն արդեն ծեր էր, հետևաբար կար մի լուրջ պատճառ, որը նրա թշնամիներին ստիպեց արագորեն ձեռքազատվելու նրանից: Ցավոք, սկզբնաղբյուրները խոսում են միայն Մեծ Կյուրապաղատի մահվան մասին և լուրջան են մատնում այդ ոճրագործության հետ կապված հանգամանքները: Ի՞նչը կարող էր լինել նրանից ազատվելու համար առիթ, եթե ոչ քաղաքական այն մեծ խաղը, որը սկսել էր Վասիլ II-ը 970-ական թթ.՝ Վարդ Սկլերոսի ապստամբության ժամանակ: Վերջին տարիների իրադարձությունները, հատկապես հայոց շահնշահի և Դավիթ Բագրատունու սերտ փոխհարաբերությունները խառնել էին կայսեր՝ Տայքի հետ կապված բոլոր ծրագրերը: Կյուրապաղատի մահից հետո կայսրը «օրինական» ճանապարհով ստանալու էր իր տիրույթները, հետևաբար, ապահովելու համար Տայքի խաղաղ անցումը Բյուզանդիային, կայսրը Դավթին ճանապարհից հեռացնելով կապահովագրեր ինքն իրեն ավելորդ քաշքշուկներից՝ Հանգամանքների այսպիսի դասավորության պայմաններում վրացի արքայապետուհի Իլարիոնը ընդամենը գործիք էր Կյուրապաղատի մահը ցանկացողների ձեռքում և անցանկալի վկա, որին շտապեց ասպարեզից հեռացնել Վասիլ II-ը կամ մեկ այլ ոք՝ թաքցնելու համար գործած ոճիրը:

Դավիթ Կյուրապաղատի մահից հետո Վասիլ II-ը շտապ եկավ Հայաստան, շրջագայեց նոր տիրույթներով՝ այցելելով Հարք, Ապահունիք, ապա՝ Տայք, տիրացավ բազմաթիվ գավառների, բերդերի և քաղաքների: Եկելույց գավառում նրան դիմավորեցին Տայքի ազատները, ներկայացան նաև Բագրատ III-ը և նրա հայր Գուրգենը: Վասիլը Գուրգենին շնորհեց մագիստրոսի, իսկ Բագրատին՝ կյուրապաղատի կոչում²³: Բագրատին շնորհվեցին նաև Դավիթ Կյուրապաղատի տիրույթների մի մասը «ցկյանս օգտագործման»: 1001-1002 թթ. ձմռանը կայսեր կողմից Կյուրապաղատի ժառանգության անարդար բաժանումից դժգոհ Գուրգենը, փորձ ձեռնարկեց Բյուզանդիայից խլել նաև Տայքի մյուս շրջանները: Իր գործով նա ռազմակալեց Տայքը, սակայն հուժկու դիմադրություն ցույց տվեց Ութիքը: Գուրգենի դեմ ուղարկվեց Նիկեփորաս Կանիկլեսն իր գործով: Հակամարտող կողմերը փորձեցին բանակցությունների ճանապարհով լուծել ստեղծված խնդիրը: Բյուզանդական կողմը համաձայնվեց Գուրգենի տարածքային պահանջներին: Նրա տարածքներն ընդլայնվեցին ի հաշիվ Դավիթ Կյուրապաղատի նախկին տիրույթների, սակայն, քանի որ հնարավոր չէ հստակորեն սահմանա-

²⁰ Ուռհայեցի, էջ 38:

²¹ Լատմիվերտցի, էջ 3:

²² Ուռհայեցի, էջ 38:

²³ Հնարավոր է նաև, որ Դավիթը հրաժարվել էր Տայքը կայսրությանը թողնելու իր կտակից և իր համար նոր ժառանգ ընտրել: Չի բացառվում նաև, որ Դավիթ Կյուրապաղատը նոր կտակ էր կազմել հոգուտ հայոց շահնշահի: Այս վարկածի օգտին են խոսում ոչ միայն Տայքի և Հայոց տիրակալների լավ փոխհարաբերությունները, այլ նաև իր գահակալման վերջում «Պղնձե քաղաքի» պատմությունն արաբերենից հայերեն թարգմանել տալը: Իրերի մասն դասավորության պայմաններում վտանգվում էին նաև Բագրատ III-ի շահերը: Նա Փոկասի ապստամբության ժամանակ գործարքի էր գնացել Վասիլ II-ի հետ, որի հետևանքով արդեն տուժել էր՝ զրկվելով Կյուրապաղատի ամրիջական ժառանգը լինելու մեծաշնորհից: Հետևաբար Բագրատը չէր ցանկանա զրկվել Տայքից իր «պատառը» ստանալու վերջին հնարավորությունից, որն ամսի-քառասորեն կապված էր Տայքը Բյուզանդիային անցնելու հետ:

²³ Сумбат Давитис-дзе, История и повествование о Багратиде, перевод, введение и примечание М. Лордкипанидзе, Тб., 1979, стр. 57, Упомянуто, էջ 270:

գծել Կյուրապաղատի տիրությունը, հետևաբար անհնար է նաև որոշել Գուրգենին զիջված տարածքների չափը²⁴։ Հայտնի է, որ Գուրգենի մահից հետո դրանք անցնելու էին Բագրատին, իսկ վերջինիս մահից հետո վերադարձվելու էին Բյուզանդիային։ Ըստ Ն. Արմենի՝ Գուրգենը ստացավ Տաթևի մեծ մասը²⁵, որը 1008 թ. նրա մահից հետո՝ որպես հողային պարգև, հանձնվեց Բագրատ III-ին։

Դավիթ Կյուրապաղատի տիրությունների բաժանման ժամանակ, սկզբնաղբյուրների հաղորդմամբ, կայսրին շնորհակալության Գագիկ I-ը։ Հայոց թագավորը կայսրին ներկայանալով փոքրագույնում էր համարում։ Իսկ թե ի՞նչն էր Գագիկ I-ի համար նվաստացուցիչ՝ Վասիլ II-ի մոտ գնալը, թե «կյուրապաղատ» կամ «մագիստրոս» տիտղոսներով «մեծարվելը», որը սիրով ընդունվեց Բագրատ Գ-ի, Գուրգենի և մի քանի հայ մեծամեծների կողմից, այդ մասին մեզ տեղեկություններ չեն հասել։ Հայտնի է նաև, որ 1001 թ. Հայոց շահնշահը զբաղված էր Տաշիր-Չորագետի թագավոր Դավիթ Անհողինի կյուրքի ճնշմամբ²⁶։

Կյուրապաղատության տիրությունների բռնազավթումը մեծ ազդեցություն ունեցավ Այսրեովկասի ճակատագրի վրա, քանի որ Դավիթ Կյուրապաղատի և Գագիկ I-ի դաշինքը միակ կենտրոնական ուժն էր, որ կարող էր պայքարել հարավարևմտյան Հայաստանի և Ատրպատականի ամիրայությունների դեմ, ինչպես նաև դիմագրավել Բյուզանդիայի ծավալապաշտական քաղաքականությանը։

1008 թ. Գուրգենի մահից հետո Տաթևը, ինչպես և Դավիթ Կյուրապաղատի մյուս տիրությունները պայմանավորվածության համաձայն անցնում են Բագրատ III-ին։ 1014 թ. վերջինիս մահից հետո Վասիլ II-ը պահանջում է Բագրատի որդի Գիորգի I-ից վերադարձնել իր հորը ցմահ օգտագործման արված տիրությունները։ Գիորգին «իր մանկական հասկով հայաբուռացած»՝ հակառակ պատասխան է տալիս, թե ինչ որ իմ հայրն իշխանությամբ ունեցել է, դրանից մի տուն անգամ չեմ տա մեկին²⁶։ Այս պատասխանը, քնակամաբար, մարտահրավեր էր Վասիլ II-ի համար, սակայն հետադարձ կայսրը չլուրջացրեց արագորեն լուծելու այս հարցը։ Պատճառն այն էր, որ Գիորգի I-ը՝ հանձնի հայոց շահնշահ Գագիկ I-ի, հզոր դաշնակից ուներ, որի հետ կապված էր նաև ազգակցական կապերով²⁷։ Գագիկ I-ի հետ բախումից խուսափելը կարևոր պատճառներից մեկն էր, որ Վասիլ II-ը հետաձգեց Կյուրապաղատի ժառանգությանը տիրանալը։ Այսուհանդերձ, Գագիկ I-ի մահից հետո, 1021 թ. կայսրն իր ուժերը շարժում է Արևելք՝ օրակարգում ունենալով Վասպուրականի և Դավիթ Կյուրապաղատի ժառանգության հարցերը։

Վասիլ II-ը հանգրվանում է Կարևո դաշտում։ Գիորգիի մոտ թողարկված դեսպանները, որոնք վրաց արքայից հնազանդություն էին պահանջել, վերադառնում են ձեռնումային։ Ավելին, Գիորգի I-ի զորքերը կողոպտում և ավերում են Ուտքիքն իր գեղեցիկ դաստակերտներով, սակայն քաղաքի քնակիչներին ֆիզիկապես չեն վնասում²⁷։ Ուտքիքից Գիորգի I-ի ուժերը նահանջում են Կոդ, այնտեղից՝ Վանանդ։ Կայսրն իր ուժերով հետապնդում է վրաց արքային և 1022 թ. Պաղակացի (Չրդը) լճի մոտ և Արշարունիքի Շոփա վայրում ջախջախում նրան։ Վրաց արքան հաշտություն է խնդրում, որի դիմաց նա իր երեք տարեկան որդուն՝ Բագրատին, պատանդ է տալիս կայսրությանը, Բյուզանդիային զիջում 14 ամրոց և Տաթևի, Ջավախքի, Արդահանի ու Բասենի այն հողերը, որոնք պատկանում էին Դավիթ Կյուրապաղատին²⁸։

²⁴ Такайшвили Е., Археологическая экспедиция в южные провинции Грузии 1917 г., Тбилиси, 1952, с. 63.

²⁵ Արմեն Ն., Դավիթ Կյուրապաղատ, ՊԲՀ, 2002, 3 էջ 24:

²⁶ Չի բացառվում նաև, որ խուսափելու համար Տաթևի հարցում Գագիկ I-ի հնարավոր միջամտությունից Վասիլ II-ի կողմից ասպարեզ բերվեց նրիտասարդ, փառասեր և Հայոց թագավոր դառնալու շատ մեծ ցանկություն ունեցող Դավիթ Անհողինը։

²⁷ Լասալվերտցի, էջ 7:

²⁸ Գիորգի I-ի կինը Վասպուրականի Սենքերիմի թագավորի և Գագիկ I-ի քրոջ դուստրն էր (Տե՛ս Еще раз о грузинском посольстве в Ани в 1045 г. (к генеалогии грузинских и армянских Багратидов и Арцрунидов Весперакана), Античная древность и средние века, 2003, Вып. 34, с. 267).

²⁹ Նույն տեղում, էջ 12:

³⁰ Տե՛ս Летопись Кармли, с. 63.

Գագիկ I-ի մահից հետո սկսված գահակալական պայքարի ժամանակ Գիորգի I-ը համոզես էկավ թագածառանգ Հովհաննես-Սմբատի շահերի պաշտպանությամբ: Այդ պայքարը համընկավ Տայքի համար Վրաստանի և Բյուզանդիայի միջև սկսված պատերազմի հետ, և Հովհաննես-Սմբատ թագավորը՝ ի փոխհատուցում Գիորգի I-ի ցուցաբերած աջակցության, իր օգնությունն ուղարկեց վրաց արքային, որը կործանարար հետևանքներ ունեցավ Անիի Բագրատունյաց թագավորության համար²⁹:

Վրաստանի պարտությունը վճեց մահ Անիի Բագրատունյաց թագավորության ճակատագիրը, քանի որ Գիորգի թագավորի դաշնակից Հովհաննես-Սմբատն ստիպված էր Անին կտակել Բյուզանդիային: Հայոց թագավորի ներկայացուցիչ կաթողիկոս Պետրոս Գեաղարժը Տրապիզոնում գտնվող Վասիլ II-ին ներկայացավ 1021 թ. դեկտեմբերի վերջերին: Բանակցություններն արագ անցան կայսեր ցանկացած ուղղությամբ: Ընդունվում էր այն նույն սկզբունքը, որ մի ժամանակ Դավիթ Կյուրապաղատն էր գործադրել, և որով էլ Վասիլ II-ը սկիզբ էր դրել իր արևելյան քաղաքականությանը: Անիի դիմաց Հովհաննես-Սմբատը մագիստրոսի կոչում և Անիի ու Մեծ Հայքի ցմահ արքունապետի պաշտոն էր ստանում³⁰: Համաձայնության այս կետը պատճառաբանվում էր նրանով, որ Հայոց թագավորն անժառանգ էր, մասի մա իր հոծար կամրով ժառանգ էր կարգում կայսրին³¹:

Այսպիսով, Վասիլ II-ի շուրջ հիստամայա հետևողական և հետադարձ քաղաքականության հետևանքով կայսրությունն առանց լուրջ ջանքեր գործադրելու ոչ միայն կարողացավ տիրանալ Դավիթ Կյուրապաղատի ժառանգությանը, այլ մահ հող ստեղծեց հետագայում Բագրատունյաց Հայաստանի մայրաքաղաք Անին ևս կայսրությանը միացնելու համար:

ВОПРОС НАСЛЕДИЯ ДАВИДА КУРАПАЛАТА В КОНЦЕ X-ГО И В НАЧАЛЕ XI-ГО ВЕКА

Резюме

А. АКОПОВ

Тайкское курапалатство достигло вершины своего могущества во время правления Давида Курапалата (960-ые – 1001 гг.). В 977-979 гг. правитель Тайка своими силами помог императору Василию II подавить мятеж Варды Склира, за что получил от византийского правителя право завоевать и пожизненно использовать исторические армянские районы-Карин, Басен, Харк, Апахуник и тд.. В 989г., стремясь сохранить полученное уже как безусловную собственность, Давид принял участие в мятеже Варды Фоки. Однако, после поражения мятежников, под угрозой вторжения византийских войск, он был вынужден завещать свои владения Василию II. В 1001 г. Давид был отравлен и убит, после чего Василий II вступил в права наследования. Часть Тайка Василий II уступил в пожизненное использование царю объединенной Грузии Баграту и его отцу Гургену.

В 1014 г. после смерти царя Баграта его сын и преемник Гиоргий I отказался возвращать Тайк Василию II, что привело к войне за наследство Давида Курапалата между Византией и Грузией, которая завершилась в 1022 г. поражением Грузии. Царь Армении Иоани-Смбат, который во время грузино-византийского конфликта поддержал Гиоргия I, как и Давид Курапалат, вынужден был свое царство завещать Византии, получив за это сан магистра.

²⁹ Лордкипанидзе М. Д., *ibid.* шշխ., էջ 79:

³⁰ Степаненко В. П., *Из истории византийской провинциальной администрации, Античная древность и средние века*, 2008. Вып. 38, с. 99, Юзбашян К. Р. *Армянские государства эпохи Багратидов и Византия (IX-XI вв.)*. М., 1988, с. 158-160.

³¹ *Լեւ, Հայոց պատմություն*, հ. 2, էջ 673-674: